

TÜRK RESİM SANATINDA ÇOBAN TEMASI

Semih BÜYÜKKOL

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, semihbuyukkol@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0003-0530-9931

Büyükkol, Semih. "Türk Resim Sanatında Çoban Teması". ulakbilge, 62 (2021 Temmuz): s. 977-987. doi: 10.7816/ulakbilge-09-62-04

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan çobanlık, usta-çırak ilişkisine dayalı olarak öğrenilen ve yapılan, kırsal kesimde büyüyen kişilerin, çocukluktan itibaren görüp, duyduğu ve az, çok konu hakkında bilgi sahibi olduğu bir meslek olmuştur. Hayvan sürülerinin otlatılması, sulanması, bir araya toplanması, otlatılacağı ve yatırılacağı yerlerin seçilmesi çobanın bilgi, irade ve deneyimi ile bağlantılı olmuş ve bundan dolayı da Türk kültüründe önemli bir meslek olarak görülmüştür. Kültürel zenginlikler, gelenek ve görenekler bir toplumun varoluşunu, belleğini oluşturan, insanlar arasında bağ kuran önemli unsurlardır. Kültürel zenginlikleri oluşturan bu unsurlardan biri de geleneksel mesleklerdir. Türk resim sanatı tarihine bakıldığında kültürel zenginliklerden, gelenek ve göreneklerden, geleneksel mesleklerden sıkça yararlandığı görülmektedir. Geleneksel meslekler içerisinde önemli bir yer teşkil eden çobanlık mesleğinin, resim, roman, şiir gibi birçok sanat dallarında konu olarak ele alınıp, Türk resim sanatının her döneminde sanatçılar tarafından farklı tarzlarda yorumlandığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı; Türk kültüründe ve sosyal yaşamında önemli bir yere sahip olan çobanlık mesleğinin önemini açıklayarak, çobanlık temasına yer veren Türk resim sanatçılarının eserlerini estetik açıdan analiz etmek ve Türk resim sanatına ne şekilde yansıdığını göstermektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında literatür tarama ve eser incelemesi yapılmıştır. Türk resim sanatının farklı dönemlerinde yaşamış sanatçıların eserleri incelenerek, analiz edilmiş ve sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çoban, türk resim sanatı, sanat, resim

Makale Bilgisi:

Geliş: 22 Nisan 2021

Düzeltilme: 27 Haziran 2021

Kabul: 18 Temmuz 2021

Giriş

İlkçağlardan itibaren hayvanların insan yaşamındaki yeri ve önemi her zaman büyük olmuştur. İnsanoğlunun, avcılık ve toplayıcılığa dayalı konar-göçer yaşam tarzlarında yiyecek kaynağı olarak hayvanları avladığı, yerleşik toplum yaşamına geçtiğinde ise kimi hayvan türlerini evcilleştirerek hem güçlerinden faydalandığı hem de besin kaynağı olarak besleyip, çoğalttığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak zaman içerisinde sayıları hızla artan bu hayvanların korunması ve ihtiyaçlarının giderilmesi adına çobanlık mesleğinin de ortaya çıktığı görülmektedir.

İnsanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olan "Çoban" kelimesi Farsça; "şu: Koyun", "ban: Koruyan" anlamına gelen, "çuban, şeban" sözcüğünden gelmektedir (Anonim, 1990: 281). Çoban; hayvan sürüsüyle ilgilenen, güden, otlatan, onlara bekçilik yapan kişi olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 1986: 2760). Başka bir ifadeyle; Türk Dil Kurumu'na göre koyun ve keçi sürülerini otlatan kişi olarak nitelendirilirken ("Sanal 1", 2021), 11-16. yüzyıllar orta Türkçe sözlüğünde ise hayvan bakıcısı, köy muhtarının yardımcısı olarak açıklanmaktadır (Bayat, 2020: 113). Anadolu'da olduğu gibi Orta Asya'da da çobanlık, hayvanlar için söylenen "yılıklı" ya da "ılkı" sözleri, tavar (davar) ve mal sözleriyle benzer anlamda kullanılmış, bazı Osmanlı metinlerinde "çoban"a, "davar eri" denmiştir. Çobanlara, genellikle ilgilendikleri farklı hayvan sürülerine göre de isimler verilmiştir. Örneğin, yılıkçı; "at çobanı", kaycı veya koycu; " koyun çobanı", malçı; "sığır çobanı" gibi (Ögel, 2000: 31).

Her meslekte olduğu gibi çobanlık mesleğinde de öğrenilip, geliştirilecek birçok bilgi ve beceri bulunmaktadır. Usta-çırak ilişkisine dayalı olarak öğrenilen ve yapılan çobanlık, kırsal kesimde büyüyen kişilerin, çocukluktan itibaren görüp, duyduğu ve az, çok konu hakkında bilgi sahibi olduğu bir meslek olmuştur. Köyde yetişen çocuklar, ilk olarak kuzuları sonrasında büyüdükçe koyun, keçi, dana gibi büyük hayvanları güderek, onlara göz kulak olmayı öğrenmektedir. Sığır gütmek işi ise zor olduğundan yetişkinler tarafından yapılmaktadır (İleri, 2011: 19). Çobanlık mesleği, bölge ve yörelere göre küçük farklılıklar gösterse de çoğunlukla erkekler tarafından yapılmaktadır (Keçe Türker, 2012: 85). Genellikle yaşlı ve tecrübeli bir çoban tarafından yönlendirilerek, yetiştirilen önemli bir unsur olarak karsımıza çıkmaktadır (Özdemir ve Kaplan, 2013: 443).

En eski mesleklerden biri olan çobanlık, aynı zamanda peygamber mesleği olarak da görülmektedir. Eskişehir ilindeki Türkmenler ve Yörükler, çobanlık mesleğinin tarihini Musa Peygamber'e dayandırarak, kutsal saymaktadır (Akt: İleri, 2011: 18). Türk yurtlarında önemli görülen çobanlığın, bir piri olduğu düşünülmekte ve günümüzde Türkmenistan'da "Çolpan Ata" çobanların koruyucu piri olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda dünya genelinde, Musa Peygamber'in de çobanların piri olduğuna inanılmaktadır. Hz. Muhammed'i görme aşkıyla yanıp tutuşan Veysel Karani Hazretlerinin de deve çobanlığı yaptığı bilinmektedir (Keçe Türker, 2012: 86). Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesinde Mekke'de koyun gütmeye işiyle uğraştığıyla ilgili bilgilere de rastlanılmaktadır (Yüceer, 2011: 159, 160).

Hz. İsa'nın kendisini sürüsünü toplayan ve güden bir çoban olarak tanıttığı ve "iyi çoban" olduğu için yalnız koyunlarını korumakla kalmayıp, aynı zamanda yolunu kaybetmiş koyunları da arayıp bulmaya çalıştığı söylenmektedir. Bu sebepten dolayı ilk Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı akıllarında bu şekilde canlandırmakta ve piskoposların اساسı da çobanların değneğini andırmaktadır. Hıristiyanlarda iyi çobanı temsil eden heykeller, genellikle Yunan heykeli Hermes Kriophoros'tan alınma bir karakter olup, omuzlarında koç taşıyan ve üzerinde çobanlık izleri bulunan bir delikanlı olarak temsil edilmektedir (Anonim, 1986: 2760, 2761). Türk kültür tarihine bakıldığında çobanların, köylerden ya da çadır obalarından uzakta yaşadığı, yalnız olmadığı, baş çobanın yanında diğer çobanlarla birlikte çoban yamakları ve süt sağanların da bulunduğu bilinmektedir. Örneğin; çoban Kara-Beg'in emrinde dokuz çoban olduğu, bu dokuz çobanın her birinin de bir yaylanın sorumluluğuna sahip olduğu, onların da yönetiminde birçok insanın yer aldığı ifade edilmektedir (Ögel, 2000: 16). Hayvan sürülerinin geniş otlaklara götürülmesi, sulanması, bir araya toplanması, otlatılacağı ve yatırılacağı yerlerin seçilmesi tamamen çobanın bilgi, irade ve deneyimi ile bağlantılı olmuş ve bundan dolayı da Türk kültüründe önemli bir meslek olarak görülmüştür (Durmuş, 2014: 274).

Türk Resim Sanatına Çoban Temasının Yansımaları

Kültürel zenginlikler, gelenek ve görenekler bir toplumun varoluşunu, belleğini oluşturan, kurmuş olduğu bağlarla insanları bir arada tutan önemli unsurlardır. Kültürel zenginlikleri oluşturan bu unsurlardan biri de geleneksel mesleklerdir. İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan geleneksel meslekler içerisinde çobanlık mesleğinin de önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Toplumların kültürel mirasını oluşturan tüm bu somut ve somut olmayan değerlerin unutulmaması adına korunup, yaşatılarak, gelecek nesillere aktarılması büyük

önem arz etmektedir. Türk resim sanatı tarihine bakıldığında kültürel zenginliklerden, gelenek ve göreneklerden, geleneksel mesleklerden sıkça yararlandığı görülmektedir. Geleneksel meslekler içerisinde önemli bir yere sahip olan çobanlık mesleğinin, resim, roman, şiir gibi birçok sanat dallarında konu olarak ele alınıp, Türk resim sanatının her döneminde sanatçılar tarafından farklı tarzlarda yorumlandığı görülmektedir. 18. yüzyıla kadar Türk resim sanatının tek egemen türü olan minyatür, İslam dünyasında büyük önem taşıyan yazı sanatının ürünü olan el yazması kitaplara metni aydınlatmak amacıyla yapılan özgün bir resim dalını oluşturmuştur. Osmanlı minyatürü de bu resim geleneğinden köklenmiş ve minyatür sanatına yeni bir yaklaşım, yeni bir konu dünyası getirmiştir. Genellikle tarihsel konulu kitaplarda yer alan Osmanlı minyatürlerinin çoğu, padişahların savaşlardaki başarılarını, kabul törenlerini ve av sahnelerini canlandırmaktadır. Osmanlı nakkaşı çoğu zaman canlandırdığı olayların içinde yaşamış ve gözlemlediği çevreyi yansıtarak, minyatürlerinde önemli olayları ve kişileri en doğru biçimiyle belgeleme yoluna gitmiştir. Osmanlı minyatürünün bir başka özelliği de anlatımdaki gerçekçiliği olmuştur. Özellikle Osmanlı tarihi ile ilgili olayları yansıtan kimi minyatürler bugün birer belge niteliği taşımakta ve olayları tüm ayrıntılarıyla en doğru biçimde yansıtmaktadır (Renda ve Erol, 1980: 24, 25).

Osmanlı minyatür sanatına yeni tasarımlar kazandıran XVII ve XVIII. yüzyılların resimli surnameleri, dönemin esnaf loncalarının etkinliklerini, düzenlenen eğlenceleri, şenlikleri ve sosyal hayatı belgelemeleriyle kültür tarihi açısından önem taşımaktadır (Mahir, 2005: 100). Surname-i Hümayun yazma eserinde yer alan minyatürlerde, şenlikler esnasında düzenlenen geçit törenlerinde çobanların da hayvanlarıyla birlikte geçişi görülmektedir (Görsel 1, Görsel 2).

Görsel 1: Surname-i Hümayun'da şenlikler esnasında çobanların geçişinden bir sahne ("Sanal", 2021).

Görsel 2: Surname-i Hümayun'da şenlikler esnasında kasapların, çobanların, salhanecilerin ve debbağların geçişinden bir sahne ("Sanal", 2021).

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren resim alanında, batılılaşmanın etkisiyle geleneksel tekniğe ek olarak gölgeli renklendirme sayesinde derinlik kazandırılmış ve böylece hacimli unsurlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı yüzyılın sonlarına doğru tutkallı toprak boyanın kullanılmaya başlamasıyla da bazı yazmalar geleneksel minyatür sanatını sonlandıran tekniklerle resimlendirilmiştir. Bu dönemde tasvir, kitap sayfalarından duvar ve tuval yüzeylerine taşmıştır. XIX. yüzyılın başından itibaren Osmanlı minyatürü artık önemini yitirmeye başlamış ve bu dönem sanatçıları Tanzimat sonrası açılan okullarda başlatılan Batı resmi eğitimiyle yaygınlaşacak olan yeni resim geleneğinin öncüleri olmuşlardır (Mahir, 2005: 174). III. Selim Dönemi'nde kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un programına konan resim dersleri sayesinde, Avrupa yöntemlerine göre yetiştirilmek istenen genç subaylara askerlikle ilgili teknik çizimleri ve askerlik krokilerini çizebilme yeteneği kazandırılmış (Renda ve Erol, 1980: 86) ve böylece asker kökenli ilk ressamlar yetişmeye başlamıştır. Mühendishane ve Harbiye çıkışı olan ve büyük bir bölümü askeri rüştiyelerde ya da Mühendishane' de resim öğretmenliği yapan bu ressamların çoğu yurtdışına öğrenci olarak gönderilmiş ve dönüşlerinde Batı'nın çağdaş sanat anlayışını eserlerine yansıtmışlardır (Renda vd., 1993: 25).

Askeri ressamlar kuşağının önemli temsilcilerinden biri olan Şeker Ahmet Paşa, yapmış olduğu natüremort ve manzara çalışmalarıyla Türk resim sanatının temel taşlarından biri olmuştur. Sanatçının, eserlerindeki ayrıntıcı yaklaşımı, renk ve ışık-gölge tekniğini ustaca kullanımı, sabırlı ve titiz çalışma tarzını gözler önüne sermektedir.

Görsel 3: Şeker Ahmet Paşa, Ormanda Koyun Sürüsü ("Sanal", 2021).

Şeker Ahmet Paşa tarafından yapılan *Ormanda Koyun Sürüsü* (Görsel 3) isimli eserde, ıssız ormanlık bir yolda koyun sürüsünün arkası sıra giden bir çobanın konu olarak ele alındığı görülmektedir. Romantik bir atmosferin hakim olduğu eserde Gustave Courbet ve Camille Corot'un etkileri dikkat çekmektedir.

1908'de kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin asker kökenli ressamlarından sivil kuşağa geçişi, Çallı grubu ya da 1914 Kuşağı olarak bilinen İzlenimci ressamlar kuşağıyla gerçekleşmiştir. Eski adı Sanayi-i Nefise olan Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olduktan sonra 1910 yılında Avrupa'ya sanat eğitime gönderilen bu grup, 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yurda dönerek akademinin öğretim kadrosunda görev alarak, gelecek kuşakların yetişmesinde önemli rol oynamışlardır. Türk resminde figür geleneğini başlatan Osman Hamdi'den bu ressamalara geçiş, aynı zamanda modernleşme sürecinin de başlangıcını oluşturmaktadır. İbrahim Çallı'nın liderlik yaptığı bu kuşak Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Avni Lifij, Namık İsmail, Nazmi Ziya Güran gibi isimlerden oluşmaktadır (Renda vd., 1993: 51).

Görsel 4: Nazmi Ziya Güran, Kırmızı Giysili Çoban ve Koyunlar, T.Ü.Y.B., 81 x 65 cm, 1919 ("Sanal", 2021).

Türk izlenimci kuşağın önemli temsilcilerinden biri olan Nazmi Ziya Güran'a ait *Kırmızı Giysili Çoban ve Koyunlar* (Görsel 4) isimli eserde ağaçlıklı patika yolda koyun sürüsünü güden çobanın konu olarak ele alınıp,

sıcak-soğuk renk ilişkisi içerisinde izlenimci tarzda yorumlandığı görülmektedir.

Türk resim sanatı tarihinde 1930' lu yıllar, izlenimci resme karşı alternatif oluşturan yenilik arayışlarıyla geçmiş, 1929-1940 yılları arasında faaliyet gösteren Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, bu amaçla bir araya gelen resamlardan oluşmuştur. Bu grup izlenimcilerin aksine, renkten çok çizgisel kuruluş üzerinde durmuştur (Renda vd., 1993: 64). Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Sanayii Nefise Birliği ve Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği'nden sonra 1933 yılında kurulan D Grubu, Nurullah Berk, Abidin Dino, Elif Naci, Zeki Faik İzer, Cemal Tollu ve Zühtü Müritoğlu olmak üzere beş ressam ve bir heykeltıraştan oluşan, Çağdaş Türk resim sanatı tarihinin önemli gruplarından. İzlenimci ressamların resimde deseni yok eden anlayışlarına bir tepki olarak doğan bu sanat topluluğunun temel amacı; kübizmi, nesnelere parçalamaktan çok geometrik yapısına önem vermek ve klasik anlayışın kompozisyon, desen, geometrik yapı, ışık-gölge dağılımı ve biçim yalınlığını eserlerde uygulamak olmuştur. Özellikle Nurullah Berk ve Cemal Tollu, bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalarak kübist-inşacı eğilimli resimler yapmışlardır (Dal, 2008: 376).

Görsel 5: Cemal Tollu, Ankara Keçileri, T.Ü.Y.B., 90 x 120 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi (Berk ve Turani, 1981: 100)

D Grubu'nun isim babası olan Cemal Tollu, Andre Lhote ve Hans Hoffman'ın etkileriyle önceleri konstrüktivist üslubu benimsemiş, ardından ise kendi üslubunu yaratmıştır. Yaşamının son yıllarında Anadolu Uygarlığı'nın temeli sayılan Hitit kabartmalarına ilgi duymuş; oradaki geometrik yapı, hacimsel etki ve sağlam, yalın anlatım şekli, eserlerini geometrik temel üzerine oturtmasında etkili olmuştur (Ersoy, 2004: 461). Resimlerinde kübist-inşacı tarzı benimseyen Cemal Tollu, geometrik-inşacı bir anlayış içerisinde Anadolu'nun kırsal yaşamında yer alan konulara özgün bir bakış açısı getirmektedir. Cemal Tollu'nun *Ankara Keçileri* (Görsel 5) isimli eserinde, merkezi plana gelecek şekilde keçeden yapılmış kepenegiyle bir çobanın, yanında bir kadın figürünün, ön ve arka planda ise Ankara keçilerinin tüm yüzeyi kaplayacak şekilde yerleştirildiği görülmektedir. Resimde, çoban ve kadın figürünün dikey duruşu, keçilerin yataylığıyla dengelenmiş, geri plandaki diyagonal parçalanmalarla hareketlilik sağlanmıştır. Mavi, mor ve sarıların hissedildiği gri zemin üzerindeki figürlerde yer alan beyaz, siyah, koyu gri, yeşil ve kırmızı kahve renk değerlerinin dengeli bir şekilde yüzey üzerine dağılmıştır. Ayrıca çoban ve kadın figürünün duruşları, Anadolu Hitit sanatındaki figürlerin sağlam ve anıtsal yapısını anımsatmaktadır.

Görsel 6: Halil Dikmen, Yörükler, T.Ü.Y.B., 73 x 92 cm, İzmir Resim ve Heykel Müzesi (Özsezgin, 1982: 26).

Klasik anlayıştaki figüratif resimleriyle tanınan Halil Dikmen, Paris'te Laurens Atölyesi'nde çalıştığı süre zarfında Rönesans sanatçıların tekniklerini inceleyerek, ışık-gölge kullanımları üzerine araştırmalar yapan ve eserlerine yansıtan önemli sanatçılardandır. D Grubu'nda yer almasına rağmen sanatsal kişiliği grubun savunduğu ilkelerle uyum sağlamış, ölüdoğa, manzara ve figür çalışmalarında gerçekçi geleneğe bağlı kalmıştır (Dal, 2008: 406). Halil Dikmen tarafından yapılan *Yörükler* (Görsel 6) isimli resimde, Yörük kadınlarının doğa içerisindeki yaşamlarından bir kesit yansıtılmaktadır. Eserin ön planında koyunların başında bekleyen genç bir çoban ve köpeği, sağ tarafta yün eğiren kadın, yayık ayran yapan genç bir kız ve kucagındaki çocuğuyla onu izleyen başka bir kadın, geri planda ise Yörük çadırlarının önünde oturan, çalışan diğer kadın figürleri görülmektedir. Kompozisyonda yer alan figürler her ne kadar durağan bir yapı içerisinde olsa da resmin sağ üst köşesinden sol alt köşesine doğru diyagonal bir kurgu içerisinde yerleştirilmesi resme hareketlilik katmaktadır. Ayrıca bu hareketlilik beyaz rengin yerleştirilme düzeniyle de desteklenmektedir. Yeşil rengin hakim olduğu eserde, erkek figürün üzerinde kullanılan kırmızı renk kontrastlık oluşturmakta ve genç çobanı ön plana çıkarmaktadır. Resimde, kırsal kesimde yetişen erkek çocuğun, koyun, keçi gibi büyük hayvanları güderek, onlara göz kulak olduğu görülmektedir.

Görsel 7: Turgut Zaim, Ürgüplü Yörükler, T.Ü.Y.B., 85 x 65 cm (Özel, 1992: 96).

Turgut Zaim, Türk resim sanatının Cumhuriyet dönemiyle birlikte açılan yeni ve özgün anlatımları içinde köy temalarına yönelik kendine has figür üslubuyla birçok eserler üreten önemli sanatçılardan olmuştur (Tansuğ,

1991: 373). Eserlerinde Anadolu kültürünü ve yaşamını kendine has üslubuyla yorumlamasından dolayı Müstakil Ressamların ve D Grubu'nun estetik çerçevesi içinde değerlendirilmeyen sanatçı, Türk resminde yeni bir eğilimin kurucusu, habercisi ve milli, yerel, halka dönük sanat eğilimini nitelendiren terimlerin kaynağı olarak görülmüştür (Berk ve Turani, 1981: 86). Eserlerinde, Yörük insanının yaşam tarzını, geleneklerini, kültürel değerlerini minyatür sanatının şematik figür anlayışından yola çıkarak, kendine özgü modern bir tarzda yorumlayan Turgut Zaim'in, *Ürgüplü Yörükler* (Görsel 7) isimli eserinde Yörük kızının keçileri gütmeye anı görülmektedir. Kompozisyonda, keçilerin oluşturduğu yataylık, peri bacalarının sağlı sollu simetrik olarak dikey bir şekilde yerleştirilmesiyle dengelenmiştir. Eserde renklerin, sıcak-soğuk, açık-koyu renk ilişkisi içerisinde kullanılması son derece canlı, çarpıcı ve hareketli bir etki yaratmaktadır. Anadolu'nun kırsal kesiminde yaşayan kadınların günlük yaşam içerisinde alışla gelmiş olarak ekmeğini yapma, yemek pişirme, beslediği hayvanları otlatma, onların sütünü sağma, yünlerinden ip eğirme gibi işleri yaptığı bilinmektedir. Bu resimde, genellikle erkeklerin yapmış olduğu hayvanları gütmeye işini, geleneksel kıyafetleri içerisinde genç bir Yörük kadınının da yaptığı görülmektedir. Türk resim sanatı tarihinde yer alan önemli topluluklardan biri de Onlar Grubu' dur. Önemli bir toplumsal hareket olarak dikkati çeken bu grup, 1947 yılında Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun öğrencilerinden Ivy Strangali, Leyla Gamsız, Hulusi Sarptürk, Mustafa Esirkuş, Nedim Günsür, Fahrünnisa Sönmez, Turan Erol, Orhan Peker, Mehmet Pesen ve Fikret Otyam tarafından kurulmuştur. Amaçları; Anadolu'nun geleneksel nakış motifleriyle çağdaş Batı resminin anlatım biçimlerini birleştirerek, doğadan ve yaşanan gerçek çevreden seçtikleri konuları yöresel bir dil ve çağdaş sanatın soyutlama anlayışıyla işlemek olmuştur (Arslan, 2008: 1168).

Görsel 8: Fikret Otyam, Otyam'ın Fırçasından, T.Ü.Y.B., 30 x 45 cm ("Sanal", 2021).

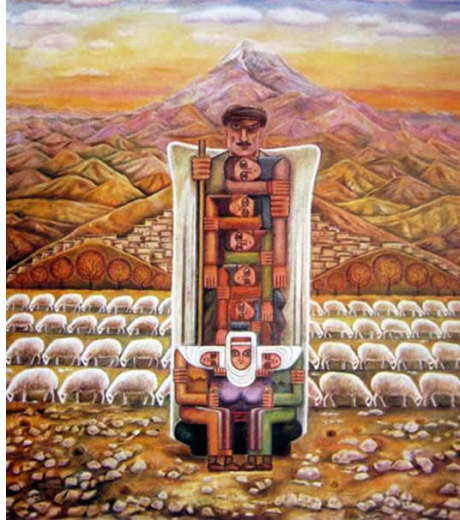
Fikret Otyam, Onlar Grubu içinde önemli bir yere sahip olan ve eserlerinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanının yaşamını, geleneğini çağdaş bir tarzda yorumlayan önemli sanatçılardanıdır. Fikret Otyam tarafından yapılan çoban temalı resme bakıldığında (Görsel 8) uçsuz bucaksız bozkır arazi içerisinde yöresel kıyafetinin üzerinde kepenegiyle bir kadın figürü ve ufka doğru uzanan kalabalık keçi sürüsü görülmektedir. Kompozisyonun tüm yüzeyini kaplayan sarı renk, merkezi plandaki kadının kıyafetinde kullanılan mor renk ile kontrastlık oluşturarak figürü ön plana çıkartıp, daha çarpıcı ve etkileyici hale getirmektedir. Ayrıca sarı rengin boyutu yok etme hissi, keçi sürüsünün derinlik etkisi yaratacak şekilde perspektif kuralına göre yerleştirilmesiyle dengelenmiştir. Sanatçının bu eserinde görülen kadın figürü, canlı ve parlak renkteki yöresel kıyafeti ve başındaki yazmasıyla Anadolu toprağının çoraklığı içerisinde açan bahar dalı gibi cıvıl cıvıl rengarenktir. Aynı zamanda günlük yaşam içerisinde yapmış olduğu ev işlerinin yanı sıra birçok zor işlerin üstesinden geldiği gibi çobanlık işini de yaparak, kuvvetli, kendinden emin ve mağrur Anadolu kadınına temsil etmektedir. 1940'lı yıllar, Türkiye'de toplumsal ve kültürel alanda yaşanan yeniliklerle birlikte sanatta da çok seçenekli ve araştırmaya ağırlık verici gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Resim alanında kişisel çıkışların önem kazanmasıyla, gruplaşmalar giderek azalmaya başlamıştır. Biryandan yöresel eğilimlerin güçlendiğini gösteren doğa ve insan gerçekliğine yönelik çalışmalar ön plâna çıkarken, diğer yanda da soyut resmin uzantıları gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Türk resmindeki 1940 sonrası gelişmeler, 1940 öncesi yenilikçi çabalarla yakından ilişkili olduğu gibi, 1940 sonrasının aynı türdeki gelişmeleri için de bir başlangıç oluşturmuştur (Renda vd., 1993: 90, 99).

Türk resim sanatı alanında figüratif ve soyut kompozisyon araştırmaları, 1970' den bu yana bir yanıyla ortak diğer yanıyla da karşıt yol ve yöntemler izlemiş ve bu üslup eğilimlerinin, bireysel özgünlük yollarını araştıran çok yönlü çabaları yansıtmaları, Türk resminin ferah ve geniş bir soluğa kavuştuğunun işareti olmuştur (Tansuğ, 1991: 286). Neşe Erdok, 1970'li yıllarda yoğun bir belirginlik kazanan figüratif akımların, yeniden güçlenme süreci içinde üslup yanılığlarına dönüşebilecek herhangi bir fantastik eğilime kapılmadan, eserlerinde anıtsal bir ifade olgusunu gözler önüne sermiştir (Tansuğ, 1991: 292). Neşet Günal'ın öğrencisi olan ve onun figür ağırlıklı eğilimini devam ettiren sanatçı, dışavurumcu, gerçekeçi anlatım tarzında yapmış olduğu toplumsal içerikli resimlerinde yalnızlık, hastalık, korku, tedirginlik gibi konuları ele almıştır (Ersoy, 2004:205).

Görsel 9: Neşe Erdok, Çoban, T.Ü.Y.B., 200 x 160 cm, Özel Koleksiyon, 1982 (Tansuğ, 1991: 292).

Neşe Erdok'un toplumsal içerikli konuları dramatik anlatımla yorumladığı eserlerine önemli bir örnek olan *Çoban* (Görsel 9) isimli çalışmasında, tüm yüzeyi kaplayacak şekilde merkezi plana yerleştirilmiş, elinde değneğiyle çoban figürü, sağ tarafta ve sol alt köşede olmak üzere iki çoban köpeği ve sağ alt köşede ise "dağarcık" denen çobanın azık çantası görölmektedir. Koyu ve kızıl kahve tonları ile ochre sarısının ağırlıklı olarak kullanılması, resme soğuk ve dramatik bir hava katmaktadır. Ayrıca çoban ve köpek figürlerinde kullanılan açık gri ve beyaz rengin tonlarıyla da görsel açıdan açık-koyu karşıtlığı bağlamında figürlere dikkat çekilmektedir. Neşe Erdok, bu eseriyle, hayvanların otlatılması, güdülmesi, sürünün dağılması ya da dağılan sürünün toparlanması, kurt gibi vahşi hayvan saldırılarına karşı sürünün korunması hususlarında çobanın en sadık yardımcısı olan çoban köpeği ile çoban arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır.

Görsel 10: Erol Özden, Kurban Olam, T.Ü.Y.B., 100 x 60 cm, 1986 ("Sanal", 2021)

Son olarak, eserlerinde Anadolu insanının yaşamını, hayat mücadelesini konu olarak ele alan Erol Özden'in *Kurban Olam* (Görsel 10) isimli resminde, çoban ve ailesinin geometrik bir anlayışla, simetrik ve ritmik bir düzen içerisinde yorumlandığı görülmektedir. Kızılderili kültürüne ait totem direklerindeki kurguyu anımsatan bir anlayışla kompozisyonun merkezi planına yerleştirilen figürler ile geri plandaki koyunların, ağaçların, dağların büyüklü, küçüklü ritmik düzeni resme hareketlilik katmaktadır. Eserde, çobanın ailesini korumacı bir tavırla bünyesi içerisinde bir arada tutması, ataerkil aile yapısındaki "evin direği" baba rolüne gönderme yapmaktadır. Görüldüğü üzere, insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olan çobanlık mesleği, Türk resim sanatı tarihinde sanatçılar tarafından konu olarak ele alınıp, farklı tarzlarda yorumlanarak, mesleğin amacı ve önemi vurgulanmıştır. Ayrıca yapılan eserlere bakıldığında, Anadolu kadınının günlük yaşam içerisinde yapmış olduğu ev işlerinin yanı sıra birçok zor işlerin üstesinden geldiği gibi çobanlık işini de kendinden emin, başarılı bir şekilde yaptığı görülmektedir.

Sonuç

İnsanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olan çobanlık mesleğinin, evcilleştirilen hayvanların korunması ve ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Her meslekte olduğu gibi çobanlık mesleğinde de öğrenilip, geliştirilecek birçok bilgi ve beceri bulunmaktadır. Usta-çırak ilişkisine dayalı olarak öğrenilen ve yapılan çobanlık, kırsal kesimde büyüyen kişilerin, çocukluktan itibaren görüp, duyduğu ve az, çok konu hakkında bilgi sahibi olduğu bir meslek olmuş, farklı dinlerde ve inanışlarda peygamber mesleği olarak görülmesinden dolayı da değerli görülmüştür. Topluların kültürel mirasını oluşturan birçok önemli unsurlar içerisinde geleneksel mesleklerin de yeri ve önemi büyük olmuştur. Türk resim sanatı tarihine bakıldığında kültürel zenginliklerden, gelenek ve göreneklerden, geleneksel mesleklerden sıkça yararlanıldığı görülmektedir. Geleneksel meslekler içerisinde önemli bir yere sahip olan çobanlık mesleğinin de resim, roman, şiir gibi birçok sanat dallarında konu olarak ele alınıp, Türk resim sanatının her döneminde sanatçılar tarafından farklı tarzlarda ve estetik anlayışlarda yorumlandığı görülmektedir. Yapılan eserlere bakıldığında erkeklerin yanı sıra Anadolu kadınının da birçok zor işlerin üstesinden geldiği gibi çobanlık işini de kendinden emin, başarılı bir şekilde yaptığı görülmektedir. Sonuç olarak, bir toplumun kültürel değerleri ve zenginlikleri insanları bir arada tutan, belleğini oluşturan önemli unsurlardır. Topluların kültürel mirasını oluşturan tüm bu somut ve somut olmayan değerlerin içerisinde önemli bir yere sahip olan geleneksel mesleklerin de unutulmaması adına korunup, yaşatılarak, gelecek nesillere aktarılması büyük önem arz etmektedir. Sanat yoluyla bu kültürel zenginlerin ve değerlerin yaşatılması ve hatırlatılması husunda günümüzün genç sanatçılarına büyük görevler düşmektedir.

Kaynaklar

- Anonim (1986). Çoban. Büyük Larousse, Cilt 6, 2760. İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- Anonim (1990). Çoban. Meydan Larousse, Büyük Lugat ve Ansiklopedi, Cilt 3, 281. İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Arslan, Necla (2008). Onlar Grubu. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 3, 1168. İstanbul: YEM Yayın.
- Bayat, Fuzuli (2020). Orta Türkçe Sözlük 11-16. Yüzyıllar. 2. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Berk, Nurullah ve Turani, Adnan (1981). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi. 2. Cilt. İstanbul: Tıglat Yayınevi.
- Dal, Esin (2008). D Grubu. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1, 376. İstanbul: YEM Yayın.
- Dal, Esin (2008). Halil Dikmen. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1, 406. İstanbul: YEM Yayın.
- Durmuş, İlhami (Kış-2014). Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları. Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 8, Sayı 15, 269-298.
- Ersoy, Ayla (2004). 500 Türk Sanatçısı Plastik Sanatlar. 1. Basım. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- İleri, Canan (2011). Eskişehir’de Çobanlık. (Editör: Emine Gürsoy Naskali). Çoban Kitabı. İstanbul: Kitabevi, 15-47.
- Keçe Türker, Seher (2012). Çoban ve Konuk Ağırması. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23): 83-88, ISSN: 1309-9132.
- Mahir, Banu (2005). Osmanlı Minyatür Sanatı. (1. Baskı). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Ögel, Bahaeddin (2000). Türk Kültür Tarihine Giriş. 1. Cilt. 4. Baskı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, Cafer ve Kaplan, Davut (2013). Çobanlık ve Çoban Gözüyle Arazi: Mikail Kaplan Ve Aşağı Çamlı Köyü Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (27), 442-459.
- Renda, Günsel ve Erol, Turan (1980). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi. 1. Cilt, Sunuş: Suut Kemal Yetkin. İstanbul: Tıglat Yayınevi.
- Renda, Günsel, Özsegin, Kaya, Atar, Atilla ve Katı, Aytaç (1993). Türk Plastik Sanatlar Tarihi. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Sanal 1 (2021). <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 08.04.2021.
- Tansuğ, Sezer (1991). Çağdaş Türk Sanatı. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yüceer, İsa (2011). Din Kültüründe Çobanlık. (Editör: Emine Gürsoy Naskali). Çoban Kitabı. İstanbul: Kitabevi, 159-165.

Görsel Kaynakça

- Görsel 1:** Surname-i Hümayun’ da şenlikler esnasında çobanların geçişinden bir sahne
<https://www.gzt.com/arkitekt/ihtisamin-hikayati-surname-i-humayun-3560262>
Erişim Tarihi: 06.01.2021, Saat:14:02
- Görsel 2:** Surname-i Hümayun’ da şenlikler esnasında kasapların, çobanların, salhanecilerin ve debbağların geçişinden bir sahne
<https://www.gzt.com/arkitekt/ihtisamin-hikayati-surname-i-humayun-3560262>
Erişim Tarihi: 06.01.2021, Saat:14:05
- Görsel 3:** Şeker Ahmet Paşa, Ormanda Koyun Sürüsü
<https://www.tarihnotlari.com/seker-ahmet-pasa/seker-ahmet-pasaormanda-koyun-surusu/>
Erişim Tarihi: 09.02.2021, Saat:15:05
- Görsel 4:** Nazmi Ziya Güran, Kırmızı Giysili Çoban ve Koyunlar
http://www.artnet.com/artists/nazmi-ziya-g%C3%BCran/k%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1-giysili-%C3%A7oban-ve-koyunlar-36lSCn_mBE2oTLx1eNEGPQ2
Erişim Tarihi: 12.02.2021, Saat:13:05
- Görsel 5:** Cemal Tollu, Ankara Keçileri
Berk, Nurullah ve Turani, Adnan (1981). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi. 2. Cilt, İstanbul: Tıglat Yayınevi.
- Görsel 6:** Halil Dikmen, Yörükler
Özsegin, Kaya (1982). Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, Cilt 3, 1. Baskı, İstanbul: Tıglat Basımevi.
- Görsel 7:** Turgut Zaim, Ürgüplü Yörükler
Özel, Mehmet (1992). Ankara Resim ve Heykel Müzesi. 1. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Görsel 8:** Fikret Otyam, Otyam’ın Fırçasından
<https://fikretotyam.com/resimleri/detay/otyam-in-fircasindan/52>, Erişim Tarihi: 26.03.2021, Saat:15:05
- Görsel 9:** Neşe Erdok, Çoban
Tansuğ, Sezer (1991). Çağdaş Türk Sanatı. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Görsel 10:** Erol Özden, Kurban Olam
http://www.erolozden.com/all_arts.html, Erişim Tarihi: 28.02.2021, Saat:13:30

SHEPHERD THEME IN TURKISH PAINTING ART

Semih Büyükkol

ABSTRACT

Shepherding, with a rooted past as the human history, has become an occupation, learned and practiced based upon master-apprentice relationship by people growing up in countryside, which is seen and heard from childhood, providing more or less knowledge about it. Pasturing, watering, herding and selecting the place of pasture and sheltering for the animal herds are related with the knowledge, will and experience of the shepherd and therefore seen as an important occupation in Turkish culture. Cultural riches, customs and traditions are important elements, which create the existence and memory of the community and forge a link between people. One of these elements which create cultural riches is traditional occupations. When Turkish painting art is examined, it is seen that cultural riches, customs and traditions and traditional occupations are often referred. Shepherd occupation, which carries a significant role among traditional occupations, is addressed in many art branches such as paintings, novels and poetry and interpreted in various styles by artists, in every era of Turkish painting art. The aim of this study is to explain the importance of shepherd occupation which carry a significant role in Turkish culture and social life; to analyze the Works of Turkish painters from an aesthetic point and to show how it is reflected to the Turkish painting art. Literature review and work examination was conducted within qualitative research method. The works of artists who lived in various eras of Turkish painting art were examined and analyzed in order to reach a conclusion.

Keywords: Shepherd, turkish painting art, art, painting